

Революції Гідності та боротьба проти агресії: представлення Революції Гідності (2013–2014 рр.) як підтвердження європейського вибору та прагнення до демократичних цінностей. Це дає світові розуміння, що зовнішня агресія є нападом на суверенну державу, яка свідомо обрала свій шлях розвитку.

Для успішного донесення свого історичного нарративу Україна використовує низку інструментів:

Український інститут (Ukrainian Institute): здійснює культурну дипломатію, включаючи історичні проекти, виставки та дискусії за кордоном.

Український інститут національної пам'яті (УІНП): надає наукову підтримку та формує історичну політику, зокрема щодо вшанування жертв тоталітаризму (Голодомор).

Дипломатичні представництва: організація заходів, присвячених ключовим історичним датам (День Незалежності, День Соборності, вшанування жертв Голодомору).

Академічна співпраця та переклади: підтримка перекладу праць українських істориків і налагодження співпраці з провідними закордонними університетами.

Цифрові платформи: створення якісного англомовного контенту, документальних фільмів та освітніх онлайн-ресурсів, які доступні широкій міжнародній аудиторії.

Таким чином, історія України, особливо її державотворчі процеси, є потужним капіталом у зовнішній політиці. Представлення цього досвіду світові через інструменти публічної історії дає змогу перетворити минуле на важіль впливу, зміцнюючи міжнародну суб'єктність України. В умовах гібридної війни та боротьби за місце у європейській цивілізаційній сім'ї, саме правдивий, зрозумілий і переконливий історичний нарратив стає однією з найефективніших форм захисту національних інтересів.

Василь Вальчак (Тернопіль)

ЗАСТІЛЬНИЙ ОБРЯД У ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ

Українська традиційна культура характеризується глибокою символічністю всіх форм побутового й обрядового життя. Одним із найдавніших і найстійкіших елементів народної культури є застільний обряд, який поєднує у собі ритуальні, комунікативні та соціально-регулятивні функції. Його вивчення є важливим для розуміння системи цінностей, вірувань і моделей поведінки українців у традиційному суспільстві.

Застілля в українській культурі завжди було не просто споживанням їжі, а складною системою символічних дій, що супроводжували важливі життєві події: народження, весілля, поминки, календарні свята. Воно виступало формою вияву спільності, пошани до предків, підтвердженням соціальних зв'язків і взаємної підтримки. Символіка їжі, черговість частування, розташування гостей за столом, порядок тостів і благословень – усе це мало глибоке значення і відображало ієрархію, моральні норми та колективну пам'ять громади.

У весільному обряді застілля мало особливе місце як перехідний ритуал, що знаменував створення нової сім'ї. Страви й напої символізували достаток, плідність і єднання родів. Наприклад, спільне куштування короваю чи випивання чарки за здоров'я молодих виступало актом сакралізації шлюбу. Звернемо увагу і на мотиви особливого способу поводження з їжею (особливого способу “споживання”?): молода згрібає їжу під стіл, горілку молоді “не п'ють, тільки виливають догори, поліжниця “горілку зливає в

пляшку, яку для цього тримає “в конику””, молоді “обоє їдять одною ложкою, з одної миски”.

У загальному харчовий ритуальний дискурс стосовно дитини проходив різні стадії – від неспоживання їжі й “споживання” сирих або неїстівних харчів і до ритуальної трапези. Ось, наприклад: “До хрещення дитини не кормлять. Але перед тим, як дати дитині груди, йому засовують в рот смоктунку – натертого буряка, змішаного з піском”, “Мають також звичку вливати дитині в рот повну ложку помиїв, аби вона не була перебірливою в їжі. Дехто застосовує цей засіб зараз же після народження, інші лише після того, як дитина була відлучена від грудей”. Загальна модель цих дій лаконічно повторює аналогічну весільну ситуацію, де молодим заборонено їсти, а, коли вони приходять до оселі молодого, їм наперед жартома пропонують “сирого бурака” та інші сири харчі.

Цікавою є і лемківська традиція, що називалася “просити дитину до столу”. Під час “народовин” (через тиждень після хрещення) кожен з гостей, сидячи за столом, брав немовля на руки і з відповідними побажаннями, дарував йому гроші, акт цей так і називався – “просити дитину до столу”

У поминальних трапезах застілля виконувало іншу функцію – встановлення зв’язку з померлими, підтримання духовної єдності поколінь. У календарних святах (Різдво, Великдень, Зелені свята) воно відображало циклічність життя і гармонію людини з природою. Після похорону господарі пропонують обід, який називається “гарячим”, у карпатському варіанті “просять на..., горячину”. Їжа має парувати. Пар з цієї їжі в селах Центральної України прийнято вважати їжею для душі. На Полтавщині нарядженого покійника вкладали в домовину, а тоді “гарячий хліб розламують і ставлять на вікні, щоб гарячий пар дійшов до покійника”. Нам видається, доцільно по-іншому подивитися на цей ритуальний акт: випущення пару в даному випадку може розглядатися як імітації виходу душі й остигання тіла.

Особливу увагу етнологи звертають на обрядову їжу як мову символів. Кутя, коливо, паска, коровай, узвар, горілка чи вино – це не лише харчові продукти, а знаки, що передають уявлення про життєву силу, родючість, добробут і захист від злих сил. У цьому сенсі застілля виступає моделлю світу, де їжа стає посередником між людиною, родом і сакральним простором. Спільне споживання їжі має комунікативну функцію: воно об’єднує учасників, створює атмосферу довіри та відновлює соціальні зв’язки.

Варто зазначити, що застільні традиції українців мають багато спільного з іншими слов’янськими народами, зокрема білорусами, поляками та сербами, однак зберігають власну етнокультурну специфіку. Для української традиції характерна особлива урочистість застільних форм, поєднання щирості й емоційності з обов’язковим дотриманням правил гостинності. Гість у народному світогляді — це посланець Божий, тому частування його мало не лише соціальне, а й сакральне значення.

У сучасних умовах застільний обряд зазнав змін, однак його символічна основа зберігається. Багато традицій продовжують існувати в оновленій формі – через родинні свята, громадські заходи, обряди національної єдності. Сучасні дослідження доводять, що навіть у зміненому вигляді застілля залишається важливим чинником культурної ідентичності, способом комунікації та носієм колективної пам’яті.

Отже, застільний обряд у традиційній культурі українців є багатошаровим явищем, у якому поєднано релігійні, соціальні, естетичні та моральні компоненти. Він забезпечував відтворення соціальної структури громади, зміцнення родинних зв’язків і передачу культурних цінностей. У сучасному

суспільстві він виконує роль етнокультурного коду, що сприяє збереженню національної самобутності українців.

Євген Нагребельний (Тернопіль)

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ У XXI СТОЛІТТІ: ПРИЧИНИ, ТЕНДЕНЦІЇ, НАСЛІДКИ

Міграційні процеси становлять одну з найважливіших характеристик соціально-економічного розвитку сучасної України. Трансформації, що відбуваються в міграційній сфері упродовж XXI століття, справляють глибокий вплив на демографічну ситуацію, структуру ринку праці та загальний цивілізаційний потенціал української держави. Системний відтік громадян за кордон, особливо талановитої й активної молоді, загрожує погіршенням демографічної ситуації та втратою людського капіталу. Дослідженню міграційних процесів присвятили свої праці провідні українські науковці, зокрема Е. Лібанова, О. Малиновська, І. Прибиткова, С. Пирожков, О. Хомра та інші, чії роботи формують теоретичну базу для розуміння міграційних трансформацій в Україні.

У розвитку міграційних процесів України протягом XX-XXI століть можна виділити п'ять хвиль, які частково перетинаються. Особливу увагу заслуговує період після здобуття незалежності у 1991 році, коли міграційні процеси набули нових рис і масштабів. У перші роки незалежності спостерігався феномен позитивного міграційного сальдо, коли приплив населення перекривав природний убуток і забезпечив зростання чисельності населення майже на 300 тисяч осіб. Проте вже з середини 1990-х років вектор міграційних потоків змінився, і Україна перетворилася на країну-донора людських ресурсів.

Трудова міграція населення України у XXI столітті виконує роль катализатора міграційних процесів та відтоку найбільш активної частини населення у пошуках гідних заробітків за кордоном. Дослідники виділяють три хвилі зовнішніх трудових міграцій у другій половині XX століття та на початку XXI століття: до 1990-х років виїжджала переважно культурна та інтелектуальна еліта; у 1990-1995 роках спостерігався відтік кваліфікованих і досвідчених фахівців з розширенням географії виїзду; починаючи з 1995 року виїзд за кордон став масовим явищем, охопивши працівників різної кваліфікації.

За даними Міжнародної організації з міграції, кожен другий молодий українець віком від 20 до 35 років виявляє бажання емігрувати з України. У 2015 році в країнах Європейського Союзу нараховувалось 905,2 тисячі українців. Заміщення політичних та етнічних чинників міграції економічними стало визначальною характеристикою міграційних потоків початку XXI століття. Як зазначає Е.М. Лібанова, для багатьох людей міграція набула характеру стратегії виживання, а географія переїздів поступово зміщувалася з єдино можливого в радянські часи східного напрямку на західний, до європейських країн.

Економічні чинники є головною складовою міграцій у світі, оскільки люди мігрують з метою отримання більших заробітків. Проте міграційні процеси породжуються не лише економічними факторами, а й відсутністю достатніх можливостей для забезпечення гідного рівня життя, функціональною кризою суспільних інституцій. Особливо потужними у сучасному світі є міграції, породжені війнами, збройними конфліктами, екологічними та техногенними катастрофами.